

MARCELINA FALIŃSKA-TOBOŁA

Uniwersytet Łódzki
ORCID: 0009-0007-7506-0779
marcelina.falinska@gmail.com

Wizerunek mężczyzn i chłopców w literaturze popularnej dla młodzieży – analiza zjawiska na wybranych przykładach

Streszczenie

Celem artykułu jest analiza sposobów postrzegania mężczyzn i chłopców w literaturze dla młodzieży typu *young adult*. Zjawisko jest analizowane na przykładach powieści Natalii Osińskiej: *Fanfik*, *Slash* oraz *Fluff*, a także Weroniki Łodygi *Hurt/Comfort* i *Angst with happy ending*. W artykule zostaje poruszona rola literatury dla młodzieży w życiu nastolatków, a także wartości determinujące wybór pozycji czytelniczych. Autorka zwraca uwagę na zjawisko przesunięcia socjalizacyjnego, które jest ważne dla pracy. Następnie analizuje postacie pod kątem roli w powieści, wieku, tożsamości płciowej i orientacji seksualnej. Wizerunki mężczyzn i chłopców w omawianych powieściach okazują się zróżnicowane. Na ich ukształtowanie wpływają zarówno krytyka feministyczna, jak i queerowa. Koniec artykułu zwieńczony jest próbą analizy wpływu płci autorek powieści na stworzone wizerunki męskich bohaterów.

Słowa kluczowe: literatura dla młodzieży, literatura *young adult*, tożsamość płciowa, kultura popularna, męskość, *gender studies*

Wprowadzenie

Współczesny rynek książki jest bogaty w tytuły adresowane do młodzieży. Są to najczęściej powieści popularne i to właśnie je nastolatki czytają najchętniej, chcąc oderwać się od lektur szkolnych¹. Kluczowe zdaje się stwierdzenie Małgorzaty Latoch-Zielińskiej, która zauważa, że literatura popularna jest jeszcze niekiedy uważana za tę gorszą od klasyków czy literatury klasyfikowanej jako wyższa. Jej zdaniem należy zachęcać młodzież do czytania powieści popularnych nie tylko w celu wyrobienia sobie dobrych nawyków czytelniczych, ale także po

¹ Z. Zasacka, *Czytelnictwo wśród młodzieży szkolnej 2017*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2020, t. 51, s. 74.

to, aby młodzież w ogóle cokolwiek czytała². Skoro zatem warto namawiać do czytania powieści popularnych, warto je także badać najlepiej właśnie w kontekście czytającej je młodzieży.

Jednym z bardziej interesujących zagadnień podejmowanych dzisiaj w dyskursie badawczym jest kategoria męskości jako czegoś, co obecnie nie jest do końca jednolite i łatwe do sprecyzowania³. Właśnie ta perspektywa interesuje mnie najbardziej, kiedy myślę o współczesnych powieściach popularnych dla młodzieży. Moim zdaniem uczenie się granic własnej męskości to jeden z ważniejszych wątków wielu tych teksów. Chciałabym wobec tego spojrzeć na wizerunki mężczyzn i chłopców w wybranych przez siebie powieściach popularnych dla nastolatków, używając do tego następujących tekstów: *Fanfik*, *Slash* i *Fluff* Natalii Osińskiej oraz *Hurt/Comfort* i *Angst with happy ending* Weroniki Łodygi. Analizując te wizerunki, chciałabym uwzględnić wpływające na nie czynniki. Interesują mnie szczególnie rola bohaterów w utworze, ich wiek, tożsamość płciowa i orientacja seksualna.

Współczesny nastolatek a kryzys męskości

Zanim przejdę do analizy bohaterów wybranych przeze mnie powieści, chciałabym skupić się jeszcze na nastolatkach, którzy mogą być ich potencjalnymi czytelnikami. Próbując scharakteryzować współczesnego młodego człowieka, można posłużyć się figurą globalnego nastolatka, którego cechy łączą większość młodzieży z kręgu kultury anglosaskiej⁴. Globalny nastolatek jest to osoba, którą cechuje duża tolerancja dla odmienności, a nawet jej aprobata, nastawienie na komunikację, zdolność do adaptacji w nowym otoczeniu, ale też pozbawienie jednolitej, wyraźnej tożsamości⁵. Globalny nastolatek żyje szybko i w toku ciągłych zmian, a nawet sam ich oczekuje, przez co jego komunikaty mogą być niekiedy powierzchowne i prowadzić do nieporozumień⁶. W parze z tym idzie specyfika współczesnego świata. Epoka ponowoczesności, w której przyszło wychowywać się nastolatkom, zawiera w sobie takie cechy, jak: niespójność, niekonsekwentność, fragmentaryczność i epizodyczność działań jednostek⁷. O ile z naukowego punktu widzenia są to cechy bardzo interesujące, o tyle z pewnością nie ułatwiają kształtowania przez młodego człowieka

² M. Latoch-Zielińska, *Jednak czytają! Co, dlaczego i jak czyta współczesna młodzież*, „Filoteknos” 2020, nr 10, s. 96, 101.

³ A. Grygiel-Doroszevska, *Męskość (nie)prawdziwa – pedagogiczne rozważania o męskiej tożsamości*, „Ars Educandi” 2014, nr 11, s. 51.

⁴ Z. Melosik, *Kultura instant: paradoksy pop-tożsamości = Instant culture. The paradoxes of pop-identity*, „Dydaktyka Literatury” 2004, nr 24, s. 74.

⁵ H. Tomaszewska, *Młodzież, rówieśnicy, nowe media. Społeczne funkcje technologii komunikacyjnych w życiu nastolatków*, Warszawa 2012, s. 130–131.

⁶ K. Leksy, *Młodzież we współczesnej przestrzeni społeczno-kulturowej. Wybrane aspekty zdrowotne i pedagogiczne*, Warszawa 2020, s. 52–53.

⁷ J. Jarczyńska, *Tożsamość młodzieży w świecie mediów cyfrowych. Znaczenie i funkcje mediów cyfrowych w procesie kreowania tożsamości dorastających osób*, Bydgoszcz 2021, s. 192.

własnej tożsamości. Życie współczesnej młodzieży nie jest łatwe i stawia przed nią wiele wyzwań. Nic dziwnego, że nastolatki są zainteresowani doświadczeniami bohaterów z popularnych tekstów kultury bardziej niż doświadczeniami ich rówieśników z lektur szkolnych. Ci pierwsi okazują się bardziej przekonujący, bo mają po prostu współczesne problemy.

Dzisiejsze wyzwania globalnego nastolatka to nie tylko dorastanie w nastawionym na wieczną zmianę postmodernizmie. Młodzież, kształtująca dopiero swoją tożsamość, musi także zmierzyć się z kryzysem męskości związanym według Zbyszka Melosika z trudnością odpowiedzi na pytanie, co to znaczy być mężczyzną⁸. Przyczyn tego kryzysu należy upatrywać w rozmyciu kategorii męskości w świecie wirtualnym, który sprawia, że ludzka tożsamość może formować się swobodnie dzięki technologiom będącym przedłużeniem ludzkiego ciała⁹. Nie bez wpływu na męskość pozostaje także konsumpcyjny model dzisiejszej kultury, który czyni ciało (niezależnie od jego płci) obiektem, przez którego pryzmat spogląda się na człowieka. Według Zbyszka Melosika kształtowanie tożsamości przynosi się dziś na konstruowanie wizualnego obrazu ciała¹⁰. Mężczyźni, których płęć do tej pory raczej nie była rozpatrywana w kategoriach cielesności, zostali zmuszeni do dbania o ciało i spoglądania na nie w kategoriach estetycznych i seksualnych. Między innymi to właśnie poskutkowało zjawiskiem feminizacji męskiego ciała, które miało stać się piękne tak, jak ciało kobiece¹¹. Nie należy zapominać o kontekście związanym z orientacją seksualną. Dawniej heteroseksualność była uważana za jedyny obowiązujący model interakcji między mężczyzną a kobietą i to właśnie ona była swego rodzaju wyznacznikiem męskości. Przestała być jednak normą wyznaczającą granice i zakres tożsamości, wobec czego opozycja męski heteroseksualista – niemęski gej przestała obowiązywać lub przynajmniej wyznaczać podstawowe struktury tożsamościowe¹².

Współczesne paradygmaty męskości

Jakie propozycje męskości obowiązują dziś? Krzysztof Arcimowicz wyróżnia trzy współczesne paradygmaty: tradycyjny, nowy oraz pośredni. W tradycyjnym paradygmacie o męskości stanowi podporządkowywanie sobie innych mężczyzn, kobiet i dzieci. Taki mężczyzna jest też zobowiązany do tłumienia emocji¹³. Oprócz tego unika zachowań, które mogłyby kojarzyć się z kobiecością, jest pewny siebie,

⁸ Z. Melosik, *Kryzys męskości w kulturze współczesnej*, Kraków 2006, s. 8.

⁹ A. Radomski, *Kultura 2.0 a praktyki męskości* [w:] *Męskość jako kategoria kulturowa. Praktyki męskości*, red. M. Dąbrowska, A. Radomski, Lublin 2010, s. 113.

¹⁰ Z. Melosik, *Kultura instant...*, s. 24–25.

¹¹ Tamże, s. 29.

¹² Tamże, s. 40–41.

¹³ K. Arcimowicz, *Obraz mężczyzny w polskich przekazach medialnych na przełomie stuleci* [w:] *Męskość jako kategoria kulturowa...*, s. 13–14.

dąży do zdobycia władzy oraz niezależności i cechują go przekonania antyfeministyczne¹⁴. Jest także heteroseksualny, gdyż ta orientacja świadczy o jego wysokiej pozycji. Mężczyzna w tradycyjnym ujęciu eksponuje swoje typowo męskie cechy, takie jak zarost, określony ubiór, fryzura, wytrzymałość, zaradność i siła¹⁵. Jeśli mężczyzna z tego paradygmatu okazuje się homoseksualny, najczęściej to ukrywa, zazwyczaj tego nie akceptuje, a ta orientacja jest przyczyną jego cierpienia¹⁶. Według Arcimowicza w przestrzeni medialnej realizuje się kilka wizerunków w tym paradygmacie. To przede wszystkim głowa rodziny – zarabiający pieniądze, utrzymujący dom stanowczy, budzący respekt człowiek. Nie pojawia się w domu lub procesie wychowania dzieci często, ale to on decyduje zarówno o przyszłości gospodarstwa domowego, działaniach partnerki i przyszłości ich potomstwa¹⁷. Jest także srogim wychowawcą bardzo często wzbudzającym lęk u swoich dzieci. Opiera swoją władzę na męskim autorytecie i nie stara się być partnerem dla wychowanka, od którego wymaga i którego stanowczo dyscyplinuje¹⁸.

Nowy paradygmat męskości zakłada równość płci. Co więcej, taki mężczyzna nie walczy z istniejącą w nim kobiecością, przyjmuje ją i nie widzi problemu w jej akcentowaniu. Nie upośledza nieheteronormatywności, akceptuje ją nie tylko u innych, ale także u siebie. Jest nastawiony na współdziałanie, nie interesuje go zdobywanie i utrzymywanie władzy, nie eksponuje swojej siły, by pokazać własną wartość¹⁹. To człowiek przekonany, że jego płeć nie zależy od tego, co widnieje w jego metryce urodzenia. Płeć bowiem jest dla takiej osoby, uwarunkowanym czynnikiemami zewnętrznymi, konstruktem wytworzonym przez kulturę i społeczeństwo²⁰. Nowy mężczyzna jest tego świadomy i dlatego nie walczy o udowodnienie swojej męskości tak zaborczo jak mężczyzna w paradygmacie tradycyjnym. Wizerunki nowego mężczyzny konstruowane w przestrzeni medialnej wiążą się bowiem z eksponowaniem męskiej miękkości. Może być on wrażliwym partnerem kobiety, wspierać ją w trudnych chwilach, brać na siebie obowiązki domowe w myśl idei gospodarstwa opartego na współdziałaniu. Oprócz tego nie boi się ujawniać swoich emocji czy pragnień, gdyż jest świadomy, że nie ucierpi na tym jego męskość. Może być też czułym i wrażliwym opiekunem dziecka, a jego zachowania względem potomstwa przypominają raczej matczyne niż stereotypowe ojcowskie podejście związane z tradycyjnym paradygmatem męskości. Ten człowiek dba o bliskie więzi emocjonalne z dzieckiem i potrafi się nim opiekować nawet, jeżeli jest bardzo małe. Nie ukrywa swojej miłości do niego, nie unika rodzicielskich obowiązków i czerpie przyjemność z kontaktu z potomstwem²¹.

¹⁴ A. Grygiel-Doroszevska, *Męskość (nie)prawdziwa...*, s. 52.

¹⁵ Z. Melosik, *Kultura instant...*, s. 39; A. Grygiel-Doroszevska, *Męskość (nie)prawdziwa...*, s. 55.

¹⁶ K. Arcimowicz, *Obraz mężczyzny...*, s. 23.

¹⁷ A. Grygiel-Doroszevska, *Męskość (nie)prawdziwa...*, s. 16.

¹⁸ K. Arcimowicz, *Obraz mężczyzny...*, s. 18.

¹⁹ Tamże, s. 14.

²⁰ A. Grygiel-Doroszevska, *Męskość (nie)prawdziwa...*, s. 53.

²¹ K. Arcimowicz, *Obraz mężczyzny...*, s. 20–21.

Jeszcze innym paradygmatem męskości jest ten pośredni, który zdaniem Arcimowicza realizuje większość mężczyzn. Nie ma jednego wzoru dla tego paradygmatu, gdyż jego realizacja opiera się na różnym nasileniu cech charakterystycznych dla jednego i drugiego modelu²².

Męskość w powieściach popularnych dla młodzieży

Wszystkie wybrane przeze mnie powieści to romanse z elementami literatury obyczajowej, które skupiają się na odkrywaniu i budowaniu tożsamości głównych bohaterów, a także eksplorowaniu ich relacji z innymi osobami w ich życiu. Duża część postaci – szczególnie tych niedorosłych – opisywanych w tych tekstach to geje albo członkowie społeczności LGBTQ+, co może czynić tę grupę pozornie niereprezentacyjną dla wizerunków wszystkich młodych mężczyzn w powieściach popularnych dla młodzieży. Chciałabym jednak spojrzeć na konstrukcje chłopców w myśl queerowego nurtu literatury opisywanego przez Aleksandrę Drabinę. Mamy w nim do czynienia z zabiegami symbolicznymi mającymi na celu ukazywanie bohaterów jako zdolnych do autonomii i autokreacji własnej tożsamości. Bycie gejem według niej nie ma określać człowieka, a jedynie dopełniać jego złożoną tożsamość²³. Poza tym – niezależnie od orientacji – postacie w wybranych powieściach realizują różne modele męskości.

Wizerunki mężczyzn

Przeanalizowanie wizerunków mężczyzn w wybranych przeze mnie powieściach wydaje się naturalnie bardzo istotne w celu późniejszej analizy młodszych i ważniejszych dla fabuły bohaterów tych książek. Relacje ze starszymi bohaterami będą rzutowały na to, w jaki sposób do męskości podchodzą młodszy. W większości przypadków analizowanymi postaciami są ojcowie chłopców opisywanych w powieściach. Ich rola ma jednak niebagatelne znaczenie w procesie wychowania, gdyż ojciec postrzegany jest dziś jako osoba niezbędna w procesie naturalnego rozwoju dziecka²⁴.

Analizując powieści, wyróżniłam kilka archetypów ojców, którzy zostali w nich opisani. Są to: ojciec nieobecny, samotny, wróg i wspierający. Ten pierwszy może być realizowany na dwa sposoby – permanentną lub częściową nieobecnością w życiu dziecka. Z zupełnym brakiem ojca mierzy się bohater *Angst with happy ending* Weroniki Łodygi Aleks, który był dzieckiem nieplanowanym

²² Tamże, s. 15.

²³ A. Drabina, *Męskość i homoseksualizm w popkulturze – tożsamość gejów w wybranych współczesnych filmach i serialach. Zarys problematyki* [w:] *Genderowe filtry. Różnorodność doświadczania i percepcji płci w przestrzeni publicznej i prywatnej*, red. D. Majka-Rostek, E. Banaszak, P. Czajkowski, Wrocław 2015, s. 9.

²⁴ A. Grygiel, *(Nowy) model polskiego ojcostwa* [w:] *Męskość jako kategoria kulturowa...*, s. 58.

i pojawił się na świecie w bardzo młodym wieku jego rodziców. Ojciec chłopaka opuścił jego matkę, co zmusiło ją do pracy na kilka zmian, by zapewnić sobie i synowi warunki bytowania. Skutkuje to ciągłymi problemami finansowymi w domu dziecka, a także jego poczuciem osamotnienia. Aleks nie tylko nie ma żadnej relacji z ojcem, jego kontakty z matką ograniczają się głównie do oglądania, jak śpi na kanapie zmęczona po intensywnej pracy, oraz kłótni o jej konieczność zadbania o własne zdrowie. W podobnej sytuacji jest opisywana w utworze Natalii Osińskiej *Fluff* Wika. Dziewczyna nigdy nie spotkała swojego ojca, a jej matka także zdaje się nieobecna, choć nie wiadomo, czy jest to wynik potrzeby utrzymania finansowego dziewczyny, czy konfliktu, który jest między nimi. Wika radzi sobie inaczej niż Aleks, gdyż projektuje figurę ojca na starszym bracie. Pełnoletni Eryk angażuje ją bowiem w życie społeczne przez zachęcanie do gry w jego zespole, zdobywa wiedzę na temat neuroatypowości i edukuje na ten temat innych, na przykład ich matkę czy główną bohaterkę *Fluffa* Matyldę, daje jej kieszonkowe i stanowi autorytet, na który Wika lubi się powoływać, gdy nie wie, co zrobić. W nieco innej sytuacji jest Matylda. Jej rodzice rozwiedli się i dziewczyna mieszka z matką, ale dalej utrzymuje kontakt z ojcem. Ogranicza się on niestety do sporadycznych rozmów telefonicznych, w których on nie wydaje się do końca zainteresowany jej życiem, co dziewczyna dostrzega. Ta relacja rozmywa się w miarę upływu akcji powieści i Matylda powoli przestaje być zainteresowana kontaktami z ojcem. Nie mówi mu, co się dzieje w jej życiu, a rozmowy traktuje jak rodzaj uciążliwego zadania, które należy szybko wykonać.

Myśląc o modelach męskości wyróżnianych przez Arcimowicza, warto zaklasyfikować ojca nieobecnego do tradycyjnego paradygmatu. Tacy bowiem nie kłopotczą się opieką nad dziećmi, zrzucając ten obowiązek na matki. Ulatniają się z życia młodych bohaterów, nie czując nawet potrzeby, by pielęgnować lub w ogóle mieć z nimi jakąkolwiek relację. Wiąże się to oczywiście z negatywnymi skutkami w życiu bohaterów, którzy mogą czuć się samotni, mieć problemy z nauką, okazać się niedopasowani do społeczeństwa lub borykać się z problemami finansowymi. Warto dodać tutaj kontekst problemu kryzysu ojcostwa. Zdaniem Bronisława Mierzwińskiego kryzys ten przybrał tak skrajną postać, że współczesną cywilizację nazywa się często społeczeństwem bez ojca²⁵. Bez wątpienia zauważalny jest dziś zanik i załamanie się tradycyjnej, patriarchalnej formy ojcostwa. Stworzenie postaci ojców nieobecnych dobrze to obrazuje.

Inny ciekawy wizerunek, częściowo związany z poprzednim, to ojciec samotny. Takiego rodzica mają bohater powieści *Hurt/Comfort* Łodygi Artur oraz opisywany w trylogii Osińskiej Tosiek. Obaj chłopcy utracili matkę w młodym wieku i żyją z ojcami, których głównym zadaniem jest przynoszenie pieniędzy do domu. Historia Artura i jego ojca jest bardzo skomplikowana. W powieści czytelnik dowiaduje się, że jego rodzic cierpi na chorobę alkoholową, przez którą był zmuszony oddać chłopca na wychowanie do dalszej rodziny. Po jakimś czasie

²⁵ Tamże, s. 63.

podejmuje kroki, by spróbować wrócić do normalnego życia. Przestaje pić, zabiera chłopca i próbuje zapewnić mu dobre życie. Niestety przez pracę ojca w innym mieście Artur jest zmuszony do niemal samotnego mieszkania w ich wspólnym domu, co nie wpływa korzystnie na ich stosunki. Relacja tych bohaterów jest na tyle trudna, że Artur przez swój mutyzm nie jest w stanie rozmawiać z ojcem inaczej niż w języku migowym. Nie znaczy to, że mężczyzna się nie stara: nauczył się tego języka, by móc komunikować się z synem, często do niego dzwoni, by sprawdzić, jak chłopak się miewa; dopytuje, czy wszystko u niego w porządku, zachęca Artura do wspólnego gotowania, kiedy spędza czas w domu. Akceptuje syna, bez problemu rozumie jego problemy z komunikacją. Gdy Artur twierdzi, że nie jest normalny, jego ojciec temu zaprzecza, podkreślając, że to po prostu oznaka wyjątkowości. Kocha chłopaka naprawdę bezwarunkowo.

Tosiek Osińskiej jest wychowywany przez Marcina. W przeciwieństwie do Artura, nie jest pozostawiony bez figury matki w swoim życiu. W opiece nad synem pomaga Marcinowi jego szwagierka Idalia, która gotuje, dba o edukację Tośka, kupuje mu niezbędne przedmioty. Marcin przede wszystkim zajmuje się pracą przynajmniej w pierwszych kilku rozdziałach *Fanfika*. To zmienia się po ujawnieniu transpłciowości Tośka i rozmowach Marcina z Idalią o konieczności zaangażowania się mężczyzny w życie syna. Marcin zaczyna spędzać z chłopakiem czas, słucha go i akceptuje zarówno jego tożsamość płciową, jak i orientację seksualną. Nie znaczy to, że nie mają konfliktów. Kłóca się intensywnie w każdej z powieści Osińskiej. Mimo to warto zaznaczyć, że Marcin jest zaangażowany w wychowanie syna na tyle, na ile potrafi. Jest prostym człowiekiem, nie rozumie wiele, lecz stara się zaakceptować wszystko, bo wie, że czasami obok własnego dziecka trzeba po prostu być i chronić je przed innymi.

Opisani bohaterowie są raczej mężczyznami osadzonymi w modelu nazywanym przez Arcimowicza jako pośredni. Tłumią uczucia i starają się ich nie pokazywać, są żywicielami i głową rodziny, w przeszłości nie uczestniczyli w procesie wychowania, co poskutkowało rodzinnymi konfliktami, ale udaje im się naprawić tego błąd. Starają się podchodzić do dziecka partnersko, akceptują jego wybory i wspierają je. To właśnie różni ich od tradycyjnego paradygmatu ojca nieobecnego.

Bardzo negatywnym modelem mężczyzny jest ten, którego opisałabym jako ojciec-wróg. Arcimowicz nazywa go srogim wychowawcą, gdyż taki człowiek włada swoją rodziną, używając męskiej siły w stereotypowym znaczeniu. Z ojcem-wrogiem mają do czynienia bohater trylogii Osińskiej Leon oraz Anita, czyli jedna z postaci drugoplanowych utworu Łodygi *Angst with happy ending*. Ojciec Leona nie akceptuje jego seksualności, więc chłopak jeszcze przed osiągnięciem pełnoletniości jest zmuszony przenieść się do innego miasta i żyć na własny rachunek, kontynuując naukę w liceum. Gdy udaje mu się odnowić kontakt z rodzicami, pomaga w organizacji wesela siostry. Właśnie wtedy ojciec wyrzuca go z sali weselnej, mając pretensje, że Leon pokazuje się wśród gości ze swoim chłopakiem. Stosuje na bohaterze przemoc psychiczną, stara się manipulować nim lub jego otoczeniem w celu wyrugowania homoseksualności Leona.

Bardziej skrajnym przykładem ojca-wroga jest ojciec Anity. Mężczyzna bije jej matkę i jest alkoholikiem, który pielęgnuje nałóg. Nie przynosi pieniędzy do domu, ale rości sobie prawo do decydowania o losie terroryzowanej rodziny. Jest na tyle destrukcyjny, że jego działania bezpośrednio przyczyniają się do próby samobójczej Anity. Ostatecznie zostaje pokonany – jego rodzina odwraca się od niego, a on traci nad nią władzę, co jest swego rodzaju komentarzem do takiego modelu męskości. W książkach obu autorek wizerunek ojca-wroga jest negatywny i zdecydowanie potępiany.

Ostatni wizerunek, który omówię, realizuje typowy nowoczesny paradygmat męskości sprawiający, że dziecko czuje się bezpieczne i kochane. To ojciec wspierający, którego przykłady można dostrzec w każdej z wymienionych powieści. Będą to ojcowie Janka i Beniamina z *Hurt/Comfort* oraz *Angst with happy ending*. Życie rodzinne obu bohaterów powieści pisanych przez Łodygę jest dobre, ich ojcowie tworzą pełne rodziny, akceptują w pełni orientację seksualną swoich dzieci i nie mają wobec niej nic przeciwko. Są widoczni w domu, pomagają żonom przygotowywać obiad, są dla nich wsparciem rodzicielskim i mają budzić wyłącznie pozytywne skojarzenia. Można ich także powiązać z wyróżnionym przez Arcimowicza wizerunkiem czulego opiekuna dziecka połączonego z wrażliwym partnerem kobiety. Niestety, obie te postacie są jedynie bohaterami epizodycznymi. Mają być przykładami perfekcyjnego modelu rodziny, którego zazdroszczą główni bohaterowie utworu i o którym przekonują się, że taka może w ogóle istnieć.

Wizerunki chłopców

Analizowane przeze mnie powieści są skierowane do młodzieży, więc siłą rzeczy pojawia się w nich więcej wizerunków chłopięcych niż męskich. W ich przypadku nie zamierzam wyróżniać chłopięcych archetypów, a jedynie podzielić postacie na grupy według paradygmatów męskości Arcimowicza. Będą to zatem chłopcy cechujący się tradycyjnie rozumianą męskością, chłopcy nowego paradygmatu męskości oraz chłopcy sytuujący się na pograniczu.

Wyróżnienie niedorosłych, tradycyjnie męskich bohaterów będzie najprostsze, gdyż autorki nie poświęcają im w swoich powieściach wiele uwagi. Opisywany przez Osińską Darek pojawia się zaledwie na kilku stronach trylogii, a ważniejszą rolę zaczyna pełnić dopiero we *Fluffie*. W tej powieści jest adoratorem Matyldy, która nie odwzajemnia jego uczuć. Darek nie przejmuje się tym zbytnio i narzuca się do momentu, gdy ta wylewa na niego napój w wymownym geście odmowy. Wtedy próbuje złośliwie udowodnić bohaterce, że jej dziewczyna Wika jest niewierną dziwaczką, którą należy stygmatyzować. Na dowód tego pokazuje jej gifa, na którym Wika całuje się z inną dziewczyną. Nazywa ją lesbą, wypowiadając się o niej z pogardą. Jest to swego rodzaju reakcja obronna na odrzucenie. Odrącony Darek nie okazuje emocji, gdyż są one w jego ocenie niemęskie, zamiast tego od razu przystępuje do przeciwdziałania związkowi Matyldy i Wiki w geście zemsty.

Ciekawe jest to, że ma stereotypowo męskie hobby – należy do grupy rekonstruktorów historycznych, którą Matylda spotyka na konwencie fanów fantastyki. Podczas tego wydarzenia okazuje się, że Darek spędza czas z chłopakami, przez których wygłupy i żarty Matylda traci poczucie bezpieczeństwa. Co więcej – on sam nie potrafi uszanować postawienia przez kogoś granicy. Gdy Matylda mówi mu, że jego żart jej nie bawi, ten radzi jej, by zatroszczyła się o więcej dystansu.

Podobną negatywnością cechuje się Wiktor – bohater *Angst with happy ending*. To kolega ze szkoły Aleksa. Wiktor nie słucha innych i liczy się dla niego tylko własne zdanie. Oprócz tego jest jednym z inicjatorów dręczenia uczniów w szkole. Jego głównym celem jest Janek, zadeklarowany gej, którego Wiktor obraża w rozmowach i robi mu psikusy. Kiedy pisze na plecaku chłopaka słowo „pedał”, cierpliwość Janka się kończy i atakuje on dręczycieli, co jest przyczyną zmiany przez niego szkoły. Wiktor zdaje się nienawidzić osób o odmiennej orientacji seksualnej. Co ważne, sam jest nieheteronormatywny. Aleks – główny bohater powieści – odkrywa, że chłopak aktywnie korzysta z portalu randkowego dla gejów, a kiedy konfrontuje Wiktora z tą wiedzą, wywołuje w nim strach i wycofanie. Być może jego homofobia jest więc spowodowana nienawiścią do samego siebie i próbą ukrycia własnej orientacji.

Darek i Wiktor to typowi negatywni bohaterowie, których nie da się lubić. Autorki przypisały im kilka dystynktywnych dla paradygmatu tradycyjnej męskości cech. Dążą do podporządkowania innych przy użyciu siły, chcą być niezależni i tłumią swoje emocje. Charakteryzują się antyfeministycznymi przekonaniem, a heteroseksualność wyznacza dla nich normę. Są, obok bohatera-ojca, kolejnymi postaciami, przez które Osińska i Łodyga wyrażają krytykę tradycyjnie rozumianej męskości.

Po przeciwnej stronie można usytuować chłopców o nowocześnie rozumianej męskości. Są to postacie drugoplanowe, których rolą w powieści jest romans z głównym bohaterem i popchnięcie go w stronę przemiany. Występujący w obu powieściach Łodygi Janek jest gejem i tego nie ukrywa. Często ubiera się na różowo i nie stroni od damskich ubrań. Dbanie o wygląd jest dla niego istotne, a robi to w taki sposób, by eksponować swoje kobiece cechy. Okazywanie emocji nie stanowi dla niego problemu i namawia on do tego swojego partnera Artura, okazując mu przede wszystkim czułość i wsparcie. Poza tym świetnie dogaduje się z ich wspólną koleżanką Magdą.

Beniamin – bohater *Angst with happy ending* – jest skonstruowany bardzo podobnie. To osoba nieheteronormatywna, która ma doskonałą relację ze swoją siostrą, dba o wygląd na przykład przez staranne dobieranie skarpetek w kolorowe i urocze wzory. Cechuje się delikatnością, peszy się w rozmowach, wzbudza w rozmówcy chęć zaopiekowania się nim. Wygląda też na o wiele młodszego niż w rzeczywistości. Jego eksponowanie kobiecości jest jednak nieco inne niż to prezentowane przez Janka. Beniamin i Aleks poznają się w sieci, a ich relacja jest oparta na nieporozumieniu. Początkowo Aleks przez omyłkę myśli, że czatuje z dziewczyną o pseudonimie Yuki, a Beniamin go nie poprawia, bojąc się, że ten

go zablokuje. Wciela się w rolę nastolatki, jednocześnie zachowując wszystkie swoje dotychczasowe cechy charakteru. Nie przeszkadza mu identyfikowanie się jako koleżanka Aleksa, dopóki nie musi się z nim spotkać. Czuje wstyd nie dlatego, że wyeksponował swoją kobiecość. Jest mu głupio z powodu kłamstwa, które wychodzi na jaw przy spotkaniu na żywo.

Chłopcy realizujący nowoczesny paradygmat męskości są zdecydowanie pozytywnymi, nieskomplikowanymi postaciami. Niestety, stanowią mniejszość w propozycjach autorek. Wydaje się, że służą Osińskiej i Łodydze wyłącznie do odegrania roli osoby wspierającej. Nie doznają przemiany tak jak ich partnerzy. To typowe, godne naśladowania, choć mało wiarygodne postacie drugoplanowe powieści popularnych.

Najciekawszych bohaterów powieści Osińskiej i Łodygi należy zaklasyfikować jako chłopców między tradycyjną a nowoczesną męskością. Są to główni bohaterowie powieści, u których dokonuje się przemiana wewnętrzna w miarę upływu fabuły. Bardzo ciekawym bohaterem jest Tosiek – transpłciowy chłopiec występujący we wszystkich powieściach Osińskiej. Jego tożsamość płciowa wiąże się z tym, jak on sam podchodzi do męskości – stara się eksponować swoje męskie cechy za wszelką cenę. Odrzuca kobiecość nawet w najmniejszym stopniu, podchodząc do różnic płciowych w bardzo stereotypowy sposób. Brzydzi go kolor różowy, nie uznaje tekstów kultury skierowanych do dziewcząt, chodzi w skórzanym kurtce, ścina włosy na krótko. Jest emocjonalny, ale przykrywa swoje emocje agresją, uszczypliwością lub byciem obrażonym. Zdecydowanie dąży też do podporządkowania sobie innych, jest głośny i każdemu narzuca swoją wolę. Stara się być jednocześnie jak najbardziej niezależny. O takiej taktyce wspomina Anna Kujawska Kot. Dotyczy ona potrzeby asymilacji transpłciowej osoby z dominującym cispłciowym społeczeństwem. Podkreślanie wagi sztywnych, klarownych podziałów między tym, co męskie, a tym, co kobiece, ma pomóc w dopasowaniu się do cispłciowego świata²⁶. Tosiek cechuje się też nowoczesnością w swojej męskości. Jest daleki od przekonań antyfeministycznych, jako sojusznik swoich koleżanek uczestniczy w marszu wyrażającym sprzeciw wobec zaostrzenia prawa aborcyjnego i pomaga w roznoszeniu plakatów informujących o tej inicjatywie. Nie ma też problemu z zaakceptowaniem swojej orientacji seksualnej.

Leon, partner Tośka, nie jest już taki otwarty w tolerancji wobec własnej seksualności. Mimo że jest w związku z chłopakiem, dalej uważa, że to heteroseksualność stanowi normę. Leon liczy, że udawanie związku z dziewczyną da mu poczucie bezpieczeństwa. Tłumi też swoje emocje i nigdy nie opowiada o problemach. Jest to nawet przyczyną konfliktów w jego relacjach, gdyż zawsze stara się być niezależny i mimo że potrzebuje pomocy, nigdy sam o nią nie poprosi. Ciekawe jest to, że Leon nie do końca neguje swoją kobiecość. Bardzo lubi pielęgnować i malować swoje paznokcie. To działanie nie stanowi dla niego problemu

²⁶ A. Kujawska-Kot, *Ubiór i tożsamość. O znaczeniu odzieży dla bohaterów transpłciowych*, „Fabrica Societatis” 2018, nr 1, s. 31–32.

i nie jest powodem do wstydu, tak jak jego orientacja, co sytuowałoby chłopaka na pograniczu obu paradygmatów męskości z wyraźnym przesunięciem w stronę tego tradycyjnego.

W tym samym miejscu pogranicza osadziłabym także bohaterów powieści *Lodygi*²⁷. Artur i Aleks to chłopcy, którzy zdecydowanie tłumią swoje emocje, by nie okazać słabości. Podobnie jak Tosiek kamuflują je kąśliwymi uwagami lub obrażaniem się. Nie zwierniają się ze swoich problemów ani przyjaciółkom, ani rodzicom, a o ich rozterkach wie tylko czytelnik. Bardzo gorzko podchodzą do swojej orientacji, nie akceptują jej do końca, ale zdołali się do niej przyzwyczaić. Dopiero posiadanie chłopaka czy wizja, że ktoś, kogo znają, może im się podobać, budzi w nich pewien niepokój. Aleks dodatkowo czuje się odpowiedzialny za swoją przyjaciółkę Anitę. Broni ją przed agresywnym ojcem, słucha zwierzeń, stara się nawet sprowadzić jej młodszego brata wchodzącego na drogę chuligana na dobrą drogę. Bierze też na siebie pewne obowiązki finansowe, by pomóc matce w utrzymaniu ich rodziny. Wykonuje zlecenia związane z naprawą komputerów, a nawet raz idzie za matkę do pracy. Co istotne – nie para się takimi czynnościami, jak sprząatanie w domu czy gotowanie. Jest zdolny udzielić matce wyłącznie pomocy finansowej, co przywodzi na myśl cechy tradycyjnego paradygmatu męskości. Nowoczesna męskość tych bohaterów objawia się tym, że nie starają się przyporządkować sobie innych. Wolą własne towarzystwo, a w grupie raczej podążają za innymi. Artur wykonuje polecenia swojej przyjaciółki Magdy, Aleks zaś przez długi czas nie jest w stanie sprzeciwić się grupie dręczycieli szkolnych, z którymi spędza czas w szkole.

Wizerunki mężczyzn i chłopców – wnioski

Omówione przeze mnie wizerunki mężczyzn są bardzo zróżnicowane. Witać to szczególnie na przykładzie możliwości wyróżnienia kilku typów ojców: nieobecnego, samotnego, wroga i wspierającego. Nieco inaczej sprawa ma się z wizerunkami chłopców. Najbardziej bogaty w bohaterów jest paradygmat przejściowy. Początkowo opisywane w jego ramach postacie pragną utrzymać swoją męskość w tradycyjnie pojmowanej ramie, ale później przestaje im na tym tak bardzo zależeć. Jest to związane z drogą akceptowania swojej tożsamości seksualnej, ale także siebie samych jako wartościowych jednostek. Co ciekawe – inna orientacja może być tutaj podłożem dla początkowego konfliktu wewnętrznego, z którego zostają wyprowadzeni w miarę upływu powieści. Nie należy zapominać, że są to jednak bohaterowie pierwszoplanowi, więc także stąd może wynikać przemiana.

Przedstawiona przeze mnie analiza dotyczy bardzo wąskiego wycinka popkultury obrazującej męskich bohaterów. Sądę jednak, że może być przyczynkiem do bardziej złożonej analizy postaci prezentowanych w literaturze popularnej nawet

²⁷ Artur jest bohaterem powieści *Hurt/Comfort*, a Aleks *Angst with happy ending*.

w ujęciu komercyjnym. Interesujące jest to, że książki o mężczyznach napisały dwie kobiece autorki. Można zastanowić się, czy dokonują one portretowania rzeczywistości czy jej zaklinania. Żeby to ocenić, należy przyjrzeć się temu zagadnieniu dokładniej przy uwzględnieniu męskich autorów, ale na ten moment warto zauważyć, że tak szeroki wachlarz wiarygodnych bohaterów z pewnością portretuje rzeczywistość przynajmniej chłopców ze społeczności LGBTQ+, do których mogą być kierowane te powieści. Utwory są z pewnością warte dalszej analizy, najlepiej w zestawieniu z innymi powieściami popularnymi dla młodzieży. Mimo to jestem przekonana, że same w sobie stanowią interesujący materiał badawczy, który przekazuje bardzo wiele interesujących wniosków na temat tego, jacy dziś okazują się zarówno mężczyźni, jak i chłopcy.

Bibliografia

- Arcimowicz K., *Obraz mężczyzny w polskich przekazach medialnych na przełomie stuleci* [w:] *Męskość jako kategoria kulturowa. Praktyki męskości*, red. M. Dąbrowska, A. Radomski, Lublin 2010, s. 10–25.
- Drabina A., *Męskość i homoseksualizm w popkulturze – tożsamość gejów w wybranych współczesnych filmach i serialach. Zarys problematyki* [w:] *Genderowe filtry. Różnorodność doświadczania i percepcji płci w przestrzeni publicznej i prywatnej*, red. D. Majka-Rostek, E. Banaszak, P. Czajkowski, Wrocław 2015.
- Grygiel A., *(Nowy) model polskiego ojcostwa* [w:] *Męskość jako kategoria kulturowa. Praktyki męskości*, red. M. Dąbrowska, A. Radomski, Lublin 2010, s. 55–66.
- Grygiel-Doroszevska, A., *Męskość (nie)prawdziwa – pedagogiczne rozważania o męskiej tożsamości*, „Ars Educandi” 2014, nr 11, s. 51–64.
- Jarczyńska J., *Tożsamość młodzieży w świecie mediów cyfrowych. Znaczenie i funkcje mediów cyfrowych w procesie kreowania tożsamości dorastających osób*, Bydgoszcz 2021.
- Kujawska-Kot A., *Ubiór i tożsamość. O znaczeniu odzieży dla bohaterów transpłciowych*, „Fabrica Societatis”, 2018, nr 1, s. 29–53.
- Latoch-Zielińska M., *Jednak czytają! Co, dlaczego i jak czyta współczesna młodzież*, „Filoteknos” 2020, nr 10, s. 85–102.
- Leksy K., *Młodzież we współczesnej przestrzeni społeczno-kulturowej. Wybrane aspekty zdrowotne i pedagogiczne*, Warszawa 2020.
- Łodyga W., *Angst with happy ending*, Białystok 2021.
- Łodyga W., *Hurt/Comfort*, Białystok 2020.
- Melosik Z., *Kryzys męskości w kulturze współczesnej*, Kraków 2006.
- Melosik Z., *Kultura instant: paradoksy pop-tożsamości = Instant culture. The paradoxes of pop-identity*, „Dydaktyka Literatury” 2004, nr 24, s. 67–81.
- Osińska N., *Fanfik*, Poznań 2016.
- Osińska N., *Fluff*, Poznań 2018.
- Osińska N., *Slash*, Poznań 2017.
- Radomski A., *Kultura 2.0 a praktyki męskości* [w:] *Męskość jako kategoria kulturowa. Praktyki męskości*, red. M. Dąbrowska, A. Radomski, Lublin 2010, s. 113–127.
- Tomaszewska H., *Młodzież, rówieśnicy, nowe media. Społeczne funkcje technologii komunikacyjnych w życiu nastolatków*, Warszawa 2012.
- Zasacka Z., *Czytelnictwo wśród młodzieży szkolnej 2017*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2020, t. 51, s. 11–242.

Images of men and boys in the young adult literature – analysis based on certain examples

Abstract

The purpose of the article is the analysis of the ways of perceiving men and boys in young adult literature: *Fanfik*, *Slash*, *Fluf* written by Natalia Osńska as well as *Hurt/Comfort* and *Angst with happy ending* by Weronika Łodyga. The author points out the role of the popular literature in the lives of youth and presents the values of modern teenagers. She draws attention to the occurring of social shift which is important for the research. Next she analyses the characters in the matter of role in the novels, age, sexual identity and orientation. The images of men and boys turned out diversified in these novels which were strongly affected by set factors. Feminist and queer critique also shapes the way we perceive men and boys. At the end the author attempts to analyse how the shown images are influenced by gender of the novels' writers.

Keywords: young adult literature, gender identity, homosexuality, masculinity, pop culture, gender studies

Marcelina Falińska-Toboła, mgr filologii polskiej Uniwersytetu Łódzkiego od 2023 roku. Pracownica Szkoły Podstawowej Dmuchawiec zajmująca się edukacją polonistyczną i kształceniem poprzez gry fabularne. Jej zainteresowania badawcze to literatura popularna, dziecięca i młodzieżowa, nowe media w kulturze i literaturze oraz krytyka feministyczna i *gender studies*. Autorka artykułu *Gry fabularne w służbie edukacji* [w:] K. Jeznach, A. Kowalkiewicz-Kulesza, *Szkoła jutra. W poszukiwaniu nowych rozwiązań. Wyzwania i perspektywy*, Siedlce 2023.